

MANİLERİN TASNİFİ PROBLEMİ

VE

MANİLERDE «DEĞİŞMEYEN» UNSURLAR

Prof. Dr. Rıza FİLİZOK

Halk edebiyatımızın en yaygın ve en verimli türlerinden biri manidir. Yüzyıla yakın bir zamandan beri yerli ve yabancı araştırmacılar manilerle yakından ilgilenmişlerdir. Manilerle ilgili oldukça çok sayıda yayın yapılmış, pek çok mani derlenmiş ve neşredilmiştir. Araştırmacıların özel arşivlerindeki manilerin ve yeni derlemelerin neşredilmesiyle incelemeye sunulmuş mani sayısının daha da artacağı bir gerçektir (1). Neşredilen mani sayısının her gün biraz daha artması, sevindirici olduğu kadar beraberinde bazı meseleleri getirmesiyle düşündürücüdür: Maniler üzerinde değerli araştırmalar yapıldığı halde konuyla ilgili bazı temel problemler hâlâ çözüm beklemektedir. Henüz elimizdeki malzemenin kullanışlı bir tasnifi yapılmamıştır. Aynı sahadan aynı maninin defalarca derlenip neşredilmesini önleyecek kataloglar düzenlenmemiştir. Mani derlemelerinde fonetik konusunda, derleme metotları konusunda standartlar geliştirilip yaygınlaştırılmamış, bu konularda muayyen bir görüşe ulaşılamamıştır. Türün diğer türlerden hangi ölçülerle ayrılacağı yeterince münakaşa edilmemiştir. Maninin biçim ve muhtevasını belirleyen, şümulü bir tarifi ve tasviri yapılmamıştır.

Öncelikle ele alınması gereken problem, derlenen manilerin tasnif edilmesi, araştırmacılara kolaylık sağlayacak bir katalogunun yapılmış olmasıdır. Derlenmiş binlerce maniyi muayyen bir esasa göre bir araya getirecek olan bir mani katalogu, maniler üzerinde yapılacak çalışmalara sağlam bir temel teşkil edebilir. Bir mani katalogunun yapılmasında en önemli mesele, böyle bir katalogun hangi esasa göre hazırlanacağı meselesidir.

Bir «mani katalogu» hazırlarken uyulacak esaslar, manilerin tasnifi

(1) Manilerle ilgili yayınlar için bkz. Orhan Acıpayamlı, «Maniler Bibliyografyası, 1. «Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XVIII, 3-4, (Temmuz-Aralık) 1960, 214-220; Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası, C. I, Milli Eğitim Bakanlığı Milli Folklor Enstitüsü Yayınları: 5. Ankara, Başbakanlık Basımevi 1971. C. II Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973; C. III, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.

problemiyle yakından ilgilidir. Maniler bugüne kadar yapılarına göre, biçimlerine göre, konularına göre, lehçelere göre vb. tasnif edilmiştir (1). Belirli ihtiyaçlardan doğan bu tasniflere son şeklini almış gözüyle bakamayız. Derlenen manilerin sistematik olarak incelenmesinden sonra daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabileceği şüphesizdir.

En yaygın mani biçimlerinden biri olan 7 heceli, a a b a düzeninde kafiyeli, bir dördlükten meydana gelen manileri, mani türünün bir alt cinsi olarak kabul edip, çalışmaları bu varsayımdan başlatmak yararlı olacaktır. Bu şekilde sınırlanmış bir çalışmanın sonuçlarından faydalanarak yapılacak araştırmalar, tarif, tasnif ve tasvir konularında bilgilerimize yeni unsurlar katacaktır. Bundan dolayı, manilerle ilgili çalışmalara yedi heceli, a a b a düzeninde kafiyeli, bir dördlükten meydana gelen manilerin bir katalogunun yapılmasından başlamak uygun olacaktır.

Bugüne kadar manilerimiz, genellikle üç şekilde sıralanmıştır (2):

1. Maninin ilk mısraının ilk harfine göre,
2. Maninin son mısraının kafiye harfine göre, yahut kafiyeye göre,
3. Maninin üçüncü mısraının ilk harfine göre.

Bu sıralamaların amacı, aynı maninin tekrarını önlemek, benzer manileri yan yana getirmek, derlenen yeni manilerin derlenmiş olanlar içinde bulunup bulunmadığının tespitine imkân hazırlamaktır. Bir mani katalogunun hazırlanmasında yukarıdaki sıralama biçimlerinden hangisi benimsenecektir? Bu üç sıralama şekli de belirli ihtiyaçlardan doğmuştur ve faydalıdır. Bununla beraber, hiç biri sıralamadan umulan faydaları tek başına sağlayacak nitelikte görünmemektedir. Bundan dolayı burada yukarıda belirttiğimiz sıralama şekillerini gözden geçirmemiz gerekecektir :

1. Maninin ilk mısraının ilk harfine göre sıralama (3) :

Böyle bir sıralamada, maniler alfabetik olarak sıraya girmiş olmakta ve tamamen aynı iki maninin sıralamada yer alması önlenmektedir. Bu sıralama biçiminin ikinci bir faydası, aynı kelimeyle başlayan manileri yan yana getirmesidir. Manilerin çok zaman belirli kelimelerle başladığı göz önünde tutulursa böyle bir sıralamanın faydası kendiliğinden ortaya çıkar.

Yine aynı sıralama, ilk mısraı, ilk iki yahut üç mısraı aynı olan manileri bir arada görmemize imkân verir.

Bu faydalarına rağmen böyle bir sıralamanın mahzurları da vardır:

- 1) Sami Akalın, Türk Manileri, C. I, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1972. s. XX-XXI Hikmet Dizdaroğlu, Halk Şiirinde Türler, Türk Dil Kurumu yayınları; 283, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, s. 324-326, Pertev Nail Boratav. Mani», İslâm Ansiklopedisi, C. 7, s. 287.
- 2) Bu konuda bkz. Niyazi Eset, Maniler Kılavuzu, Ankara Halkevi Neşriyatı, Büyük Boy No. 30, Ankara, 1946, s. 7-11.
- 3) Bkz. Nizayi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler, Ankara Halkevi yayı-yını-26. Zemabat Basımevi, Ankara, 1944.

İlk kelimesi dışında diğer unsurları tamamen aynı yahut benzer iki mani, bu sıralamada çok farklı yerlere düşmektedir.

2. Maninin son mısraının kafiye harfine göre, yahut kafiyeeye göre sıralama (1) :

Maniler, kafiyelerine göre sıralandığında alfabetik olarak sıraya girmiş olmakta ve tamamen aynı iki maninin sıralamada yer alması önlenmektedir. Böyle bir sıralamada aynı kafiye yahut rediften doğmuş manileri bir arada görmek imkânını buluyoruz. 1. tip sıralamada yan yana görmek fırsatını bulamadığımız birbiriyle ilgili birçok maniyi yan yana görme fırsatını elde ediyoruz (2) :

Gönüller kalayı var

Güzeller alayı var

İki gönül bir olmuş

Herşeyin kolayı var (2262)

İzmir'in kalayı var

Güzeller alayı var

Düşünme be hey gönül

Her işin kolayı var (1345)

Küpenin kalayı var

Güzelin alayı var

Elem çekme nazlı yâr

Herşeyin kolayı var (1438)

Bununla beraber bu tip bir sıralamada birbiriyle kafiyeden başka ortak yönü olmayan maniler yan yana gelebiliyor.

Kafiyeye göre sıralamanın diğer sıralamalara göre bir üstünlüğü vardır: Manilerde üç mısradaki da temsilcisi olan tek unsur «kafiye» ve «redif»tir. Bu yönüyle kafiye maninin belirleyici unsurlarının başında gelmektedir. Bununla beraber, kafiyenin çok zaman «yarım» olması ve redifler, kafiyeeye göre sıralamanın başlıca güçlüğünü teşkil etmektedir.

Manileri ilk defa ciddi bir biçimde düzenlemeye teşebbüs eden Niyazi Eset olmuştur. Eset, «Maniler Kılavuzu» adlı eserinde o güne kadar neşredilen manileri son mısraın kafiyesine göre sıralamıştır. Yazarın giriştiği deneme oldukça ehemmiyetlidir. Bununla beraber maninin ilk iki mısraına ehemmiyet verilmemesi yöntemin değerini oldukça düşürmektedir. Kafiyeye göre yapılan bir tasnifte kafiye kelimelerinin ikili, üçlü öbeklenişleri gözden kaçırılmamalıydı.

3. Maninin üçüncü mısraının ilk harfine göre sıralama (3):

Böyle bir sıralamada, maniler yine alfabetik olarak sıraya girmekte ve üçüncü mısraı aynı olan maniler yan yana gelebilmektedir:

1) Bkz. Eset, Maniler Kılavuzu.

2) Örnek olarak verilecek maniler, Sami Akalın'ın Türk Manileri, C. I, C. II kitaplarından alınmıştır. Manilerin altındaki sayılar, bu eserdeki numaralardır.

3) Bkz. Akalın, Türk Manileri C. I, C. II.

**Bugün hava serindir
İnme deniz derindir
Güzeller seyre çıkmış
Al Yanaklı kimindir (2017)**

**Çim çim çukurda mısın
Akça yumurta mısın
Güzeller seyre çıkmış
Sen daha hurda mısın (2020)**

Diğer taraftan bu sıralama biçimi, diğer mısraları tamamen aynı olan iki maniyi birlikte görmemizi engellemektedir :

**Kara bağda talan var
Zülfün yüzde salan var
Ayak götür tezce gel
Gözü yolda kalan var (314)**

**Kara bağda talan var
Zülûf yüzüne salan var
Ben gurbette eylendim
Gözü yolda kalan var (489)**

Burada hemen hatırlatalım ki ikinci ve dördüncü mısraa göre yapılacak bir sıralama denemesi de birinci ve üçüncü mısraa göre yapılan sıralamalarla aynı neticeyi verecektir. 1., 2., 3., 4. mısraa göre sıralamanın aynı mısraları paylaşan manileri yan yan getirme açısından birbirine üstünlüğü yoktur: Tamamen birbirinin aynı olan iki mani ile tamamen farklı iki mani arasında mısra benzerliği yönünden üç ihtimal söz konusudur:

1. Birer mısraı aynı olabilir
 2. İkişer mısraı aynı olabilir
 3. Üçer mısraı aynı olabilir
- Ortak mısra yahut mısraları olan iki maniyi :

_____ a		_____ 1
_____ b	ve	_____ 2
_____ c		_____ 3
_____ d		_____ 4

ile gösterdiğimizde, bu üç ihtimal içinde aynı mısraların a b c d ile gösterilen birinci maniyeye göre dağılımını şöyle bir tablo ile gösterebiliriz:

1. **Bir mısraı aynı olan maniler:**
a1, a2, a3, a4, b1, b2, b3, b4, c1, c2, c3, c4, d1, d2, d3, d4, .
2. **İki mısraı aynı olan maniler:**
ab12, ab23, ab34, ab13, ab24, ab14, bc12, bc23, bc34, bc13, bc24, bc14, cd12, cd23, cd34, cd13, cd24, cd14, ac12, ac23, ac34, ac13, ac24, ac14, ad12, ad23, ad34, ad13, ad24, ad14, bd12, bd23, bd34, bd13, bd24, bd14,
3. **Üç mısraı aynı olan maniler:**
abc123, abc234, abc124, abc134, abd123, abd234, abd124, abd134, acd123, acd234, acd124, acd134, bcd123, bcd234, bcd124, bcd134, tarzında ortaya çıkabilecektir. Görüldüğü gibi, belirli bir mısraa göre

sıralamanın ihtimaller açısından -teorik olarak- birbirine üstünlüğü yoktur. Yapılan uygulamalar da bunu doğrular niteliktedir. 1. mısraa yahut 3. mısraa göre yapılan sıralamalar belirli mani gruplarını aynı şekilde ortaya çıkarabilmiştir.

Görülüyor ki, 1., 2., 3., 4. mısralara yahut kafiye ve rediflere göre yapılan ve yapılabilecek sıralamalar, benzer manileri belirlemede sınırlı olarak işe yaramakta ancak bir maninin bütün benzerlik ilişkilerini ortaya koyamamaktadır.

Benzer manileri yan yana getirebilmek için yukarıdaki sıralama biçimleri faydasız değildir, onların her birine göre indeks hazırlanması oldukça faydalıdır. Bununla beraber manilerde diğer halk edebiyatı ürünlerinde (türkü, bilmece, masal vb.) olduğu gibi değişen ve değişmeyen unsurlar vardır. «Değişmeyen» unsurların dikkatle tespiti, manilerin tasnifi için bize oldukça önemli dayanaklar vermektedir. Maniler, bütün çeşitliliklerine rağmen böyle bir tespite müsait görünmektedir. Manilerde tekrarlanan kelimeler, kelime gurupları, mısralar, mısra çiftleri, kafiye öbekleri, yapı unsurları, cümle şekilleri vb. vardır. Bütün bu unsurların dikkatle incelenmesi bize maniler ve mani gurupları hakkında yeni bilgiler verecek niteliktedir. Bundan dolayı yapılması gereken çalışmaların başında manilerde tekrarlanan unsurların yani birçok manide aynı kalan değişmeyen unsurların tespiti gelmektedir.

Manilerde tekrarlanan unsurlar, değişen ve değişmeyen unsurlar üzerinde birkaç örnek vermek yararlı olacaktır:

1. Manilerde Tekrarlanan Kelimeler :

Manileri bir bütün olarak ele aldığımızda, bazı kelimelerin pek çok manide tekrarlandığını görürüz. Âdeta manilere has bir lügatin olduğunu fark ederiz. Manilerin anlamca zenginliği ve çeşitliliği bizi aldatmamalıdır. Şüphesiz manilerde daima değişen zengin bir kelime kadrosu vardır. Bunun yanında durmadan tekrarlanan, aynı kalan sınırlı bir kelime kadrosu da söz konusudur. Manilerde hayran olduğumuz mana zenginliği bu dar, değişmeyen kelime kadrosu ile durmadan değişen kelime kadrosunun değişik terkiplerinden doğmaktadır. Manilere hangi noktadan bakılırsa bakılsın bu «değişmeyen» kelime kadrosunu görmek mümkündür: Manilerin ilk mısraın ilk harfine göre sıralandığı «Manilerimiz» (1) adlı eserde, «D» harfindeki 182 mani 27 çeşit kelime ile başlamaktadır. 182 maninin 130'u ise «DAĞ» (55), «DENİZ» (30), «DERE» (23), «DAM» (22) kelimeleriyle başlamaktadır. «Türk Manileri» (2) adlı eserde 4927 maninin 304'ünün üçüncü mısraı «BEN» kelimesiyle başlamaktadır. «Maniler Kılavuzu» adlı eserin

1) M. Hasan Göksu, Manilerimiz, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınlan, Türk Klâsikleri Dizisi: 3, 1970.

2) Akalın, Türk Manileri, C.I, C. II.

(1) «L» harfinde 136 mani vardır. Bu manilerin 104'ü «GEL» (42), «GÜZEL» (42), «DEĞİL» (20), kelimeleriyle bitmektedir. Kısacası, hangi noktadan bakılırsa bakılsın manilerde belirli, değişmeyen bir kelime kadrosunun olduğu kolayca görülür.

2. Manilerde Tekrarlanan Mısralar :

Bazı mısra ve mısra çiftleri pek çok manide aynen tekrarlanmaktadır. Bunlara «ortak mısralar» diyebiliriz. Ortak mısraların nasıl bir dağılım gösterebileceğinden daha önce bahsettik. Burada bazı örnekler vereceğiz:

a) Birinci mısraı aynı olan manilere örnek:

Ay doğar sini sini	Ay doğar sini sini
Severim birisini	Öpem ağzın içini
Cellât boynumu vursa	Nerelerde gezersin
Söylemem doğrusunu (999)	Gönlümün güvercini (3286)

b) Birinci ve ikinci mısraı aynı olan manilere örnek :

Manime mani yetir	Manime mani yetir
Yanıma yakın otur	Yanıma yakın otur
Kâfirin dinsiz oğlu	Hiç bir şeyin yok ise
Her gece altın getir (2468)	Bir acı soğan yedir (2186)

c) Üçüncü mısraı aynı olan manilere örnek:

Ben bir uzun kamışım	Bacalarda kurum yok
Kapına dayanmışım	Güzelim kusurum yok
İster al ister alma	İster al ister alma
Alına yazılmışım (2395)	Benim sana zorum yok (2396)

ç) Dördüncü mısraı aynı olan manilere örnek:

Evimin önü oda	Ay buluta buluta
Bülbüller konar duta	Mendil bağladım duta
İç yârim sigaram	Yarım rakı içiyor
Bal gibi yuta yuta (2228)	Bal gibi yuta yuta (4671)

d). Aynı mısraın manilerin birinci ve ikinci mısralarında kullanılmasına örnek :

Yılana bak yılana	Soğuk suyun başında
Yılan aktı gazele	Yılana bak yılana
İtin köpeğin kızı	Oy yılan sanlasın
Sevdalığı tazele (2435)	Sevdiğimi alana (3480)

e) Aynı mısraın manilerin birinci ve üçüncü mısralarında kullanılmasına örnek:

Oturmuş koyun sağar	İşte yörük evleri
Lira boğazın boğar	Yayılır develeri
Allah'ım devlet vermiş	Oturmuş koyun sağar
Ay iki yandan doğar (194)	Terlemiş memeleri (3463)

f) Aynı mısraın manilerin birinci ve dördüncü mısralarında kullanılmasına örnek:

Ağlarım zârı zârı **Aldırdım nazlı yâri**
Kötüler almış yâri **Gül gitti kaldı hârı**
Başım alıp gideyim **Kınamayın kardeşler**
Gözüm görmesin bari (391) **Ağlarım zârı zârı** (2640)

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Burada üzerinde durulması gereken husus, bazı mısraların maninin birinci mısraı olmak, bazı mısra-ların da ikinci, üçüncü, dördüncü mısra olmak eğilimini göstermeleridir. Bununla beraber, yukarıda görüldüğü gibi, bazı mısralar farklı manilerde 1., 2., 3., ve 4. mısra olabilmektedir. Bu husus manilerin incelenmesinde sanıldığından çok daha önemli bir meseledir: 1. mısraın 4. mısra yahut 4. mısraın 1. mısra olarak kullanılması, maniler hakkında çok yaygın bir hükmü tekrar gözden geçirmemizi gerektirecek niteliktedir: Yaygın bir görüşe göre manilerde 1. ve 2. mısralar «doldurma»dır, manide asıl anlam 3. ve 4. mısralarda aranmalıdır. Halbuki, bir maninin 1. mısraı diğer maninin 3. veya 4. mısraı olabilmektedir. Bu durumda bir manide «esas» olarak düşünülen bir mısra, diğerinde «doldurma» olarak mı düşünülecektir? Manileri bir bütün olarak düşünmek şüphesiz çok daha doğrudur.

3. Kelime Tekrarları Bulunan Mısralarda Değişen ve Değişmeyen Unsurlar:

Manilerde bir kelimenin tekrarıyla kurulan binlerce mısra vardır. Kelime tekrarlarının bulunduğu mısralar, dikkatle incelendiğinde bazı unsurların değişmediği, bazı unsurların değiştiği görülmektedir. Bunu bir örnekle açıklayalım :

Çayıra BAK çayıra (840) **Geline BAK Geline** (1636)
Çalıya BAK çalıya (56) **Horoza BAK horoza** (163)
Yıldıza BAK yıldıza (3576) **Mushafa BAK mushafa** (2282)
Yılana BAK yılana (593) **Fatma'ya BAK Fatma'ya** (1094)
Kediye BAK kediye (4259) **Şalvara BAK şalvara** (2913)
Ütüye BAK ütüye (1264) **Askere BAK askere** (3584)
Saçlara BAK saçlara (1310) **Gidene BAK gidene** (2018)
Sayyada BAK sayyada (4337) **Çerkese BAK çerkese** (1134)
Tozlara BAK tozlara (1619) **Karşıdan BAK karşıdan** (2962)

Manilerden tespit ettiğimiz yukarıdaki mısralarda iki unsur göze çarpmaktadır:

_____ **BAK** _____

tarzında yerleşmiş «bak» kelimesi ve üç heceli kelimenin simetrik olarak tekrar ilkesi değişmeyen unsurlardır. Çayır, çalı, yıldız, yılan, kedi, ütü,

saç, sayyad, toz, vb. değişen unsurlardır. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus da değişen unsurların böyle bir kuruluştaki maninin kafiyesini belirlemesidir. Tekrarlanan kelime, aynı zamanda kafiye kelimesidir. Kelime tekrarı bulunan mısralarda değişen ve değişmeyen unsurların neler olduğu konusunda daha açık bir fikre ulaşmak için aşağıdaki örnekleri gözden geçirelim:

- 1) Gemi GELİYOR gemi (2523) Irmak GELİYOR ırmak
(2794) Tiren GELİYOR tiren (4289) Ölüm GELİYOR ölüm (4674)
Taksi GELİYOR taksi (1814) Aştı GELİYOR aştı (2073)
Dolmuş GELİYOR dolmuş (290) Hoca GELİYOR hoca (4216)
Motor GELİYOR motor (1484) Kamyon GELİYOR kamyon

- 2) GELİYOR yüze yüze (1841)
GELİYOR adım adım (2645)
GELİYOR nazlı nazlı (1026)
GELİYOR yavaş yavaş (966)
- 3) GEL dolanı dolam (3872) Bahçeye GEL bahçeye
GEL dolayı dolayı (1354) İzine GEL izine (3292)
GEL bahçeye bahçeye (2799) Asmadan GEL asmadan (3743)
GEL eşine eşine (1500) Karşıda GEL karşıdan (3367)
GEL yakına yakına (1575) Çimenden GEL çimenden (265)
GEL ikimiz ikimiz (2379) Tarladan GEL tarladan (2983)

- 4) Yapağı BENEK BENEK (1462)
Mendili BENEK BENEK (644)
Kanadı BENEK BENEK (601)
Ispanak BENEK BENEK (4050)
Kadifem BENEK BENEK (3596)

- 5) KARANFİL biçim biçim (2162) KARANFİL oylum oylum (4018)
KARANFİL katar katar (233) KARANFİL sürte sürte (3470)
KARANFİL deste deste (1374) KARANFİL burca burca (3999)
KARANFİL hâne hâne (4589) KARANFİL tane tane (1266)
KARANFİL oymak oymak (4593) KARANFİL burçak burçak (1445)

- 6) SU AKAR şakır şakır (3590)
SU AKAR lüle lüle (4548)
SU AKAR şıkır şıkır (1402)
SU AKAR harıl harıl hani (3371)
SU AKAR şırıl şırıl (1022)
SU AKAR küldür küldür (1444)
SU AKAR çap çağıl (4170)
SU AKAR oluk oluk (3357)
- 7) SU GELİR burma burma (4514)
SU GELİR lüle lüle (1431)
SU GELİR küldür küldür (3269)
SU GELİR hızlı hızlı (3137)
SU GELİR lâkır lâkır (3554)

- 8) **SIRA SIRA diziler** (1348)
SIRA SIRA sokular (4563)
SIRA SIRA söğütler (4564)
SIRA SIRA hastane (4585)
SIRA SIRA testiler (4432)
SIRA SIRA yulaflar (1876)
- 9) **Yar gelir GÜLE GÜLE** (1431)
Kavuştuk GÜLE GÜLE (2575)
Bayıldım GÜLE GÜLLE (4576)
Kız doldur GÜLE GÜLE (933)
- 10) **Ağlarım YANA YANA** (4547)
Söylerim YANA YANA (393)
Kül oldum YANA YANA (1417)
Toplarım YANA YANA (4239)
Yüreğim YANA YANA (4881)
- 11) **AK burçak KARA burçak** (1565)
AK bulut KARA bulut (3593)
AK taşlar KARA taşlar (2486)
AK kapı KARA kapı (3957)
AK çalı KARA çalı (1866)
AK koyun KARA koyun (3790)
- 12) **AYVA gelir NAR gelir** (2678)
AYVA güler NAR güler (1893)
AYVA ister NAR ister (1826)
- SIRA SIRA zambaklar** (3857)
SIRA SIRA dutlar (2615)
SIRA SIRA kar'a'çları (453)
SIRA SIRA alıçlar (584)
SIRA SIRA ardıçlar (888)
SIRA SIRA tabaklar

Kelime tekrarı bulunan mısralardan seçtiğimiz yukarıdaki örneklerde bazı unsurların değiştiği, bazı unsurların ise pek çok mısrada aynı kaldığı açıkça görülmektedir. Maniler bir bütün olarak ele alınıp bu unsurların tespiti gerekmektedir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılabilceği gibi, guruplamaya göre, bazen değişmeyen bir unsur, değişen unsurlar arasına girebilmektedir: 5. örnekte değişmeyen bir unsur olarak kalan «karanfil», «biçim biçim» unsurunu taşıyan mısraları yan yana getirdiğimizde «değişen» bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır. Bunun sebebi, aynı mısrada değişmeyen iki unsurun bulunabilmesidir.

4. Manilerde Tekrarlanan «Kafiye Kelimeleri»:

Manilerde kafiye için kullanılan hazır kelime kadroları göze çarpmaktadır. «Kafiye kelimeleri» çok zaman redifin gerisinde kaldığından «kafiyeye göre» yapılan tasniflerde bile yan yana getirilememişlerdir. Aşağıdaki manileri gözden geçirelim :

Bahçeye bâr diyemem
Ayvaya nar diyemem
Alışmışım güzele
Çirkine yâr diyemem (173)

Bahçe bâr ile gider
Ayva nar ile gider
Yıkılası maniler
Hep te yâr ile gider (4849)

Bahçesiz bârsız adam
Ayvasız narsız adam
Kalaysız kaba benzer
Dünyada yârsız adam (2478)

Bahçe bâr için ağlar
Ayva nar için ağlar
Karlı dağ güneş için
Gönül yâr için ağlar (2546)

Bahçede bâr şirindir
Ayvayla nar şirindir
Ne anadır ne baba
Hepsinden yâr şirindir (3173)

Bahçede bâr olasin
Ayvada nar olasin
Bana göre yâr mı yok
Arzum sen yâr olasin (380)

Bu maniler, redifleri farklı olduğundan aynı kafiyelerden doğmuş olmalarına rağmen sıralamada ayrı yerlere düşeceklerdir. Kafiye harflerinin tespiti de sıralama için çok anlamlı bir malzeme ortaya koymayacaktır. Yukarıdaki manilerde kafiyeyi sağlayan «bâr», «nar», «yâr» kelimeleridir. Pek çok manide kafiyeyi sağlayan bu hazır kelime guruplarıdır. Bu konuda bir fikir vermek için «YÂR» kelimesiyle birlikte kafiyeyi sağlayan kelime guruplarına bazı örnekler verelim:

Kafiye kelimeleri	Bulunduğu maninin numarası
Kar nar YÂR	1316
Kar hâr YÂR	1362
Kar var YÂR	1386
Har zâr YÂR	1437
Har kar YÂR	1668
Har nar YÂR	332
Bâr nar YÂR	1400
Kar YÂR nar	1818
Kar YÂR var	1062
Kar YÂR dar	2438
Dar YÂR ar	1695
YÂR zâr var	567
YÂR kar var	384
YÂR dar ar	551

Yukardaki manilerde kafiye, «kar», «nar», «yâr», «hâr», «var», «bâr», «dar», «ar», «zar» kelimelerinin çeşitli dizilişleriyle sağlanmıştır. Bu kelimelerin ikili, üçlü terkipleri pek çok maninin kafiye kelimesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı şekilde, «iz», «buz», «kız», «kaz», «saz», «toz», «tuz» kelimelerinin çeşitli terkipleri, sıralamaları, pek çok manide kafiye ke-

limeleri olarak kullanılmaktadır. Kafiye unsuru olarak kullanılan kelimelerin tespiti, yeni mani gurupları ortaya çıkaracak niteliktedir. En azından manileri tasnif ederken ve sıralarken gözden uzak tutulmaması gereken unsurlardır. Maniler dikkatle incelendiğinde, pek çok manide aynı kalan, değişmeyen «kafiye kelimeleri»nin olduğu görülecektir. «Maniler» adlı eserde (1) bulunan 1760 mani kafiyelerine göre sıralanmıştır. 1760 maninin 865'i «m», «n», «r» harflerinde bulunmaktadır. «Maniler Kılavuzu»nda da aynı şekilde manilerin %50'si «m», «n», «r» kafiye harflerine ayrılmış bölümlerde yer almaktadır. (Türk şiir geleneğinde ortalama olarak her yüz mısraın % 50'sinin de “m”, “n”, “r” “l” sonor sesleriyle bittiğini de tespit ettik.) «Akıcı» olan bu seslerin kafiye olarak oldukça çok kullanılmaları normaldir, bununla beraber, bu olgu, bazı kelimelerin redif ve kafiye olarak oldukça sık kullanıldığının da göstergesidir.

Bu kısa incelememizde, manilerde bazı kelimelerin, kelime gruplarının, mısraların, mısra çiftlerinin, kafiye kelimelerinin «değişmeyen unsurlar» olarak kaldığını göstermeye çalıştık. Maniler, diğer halk edebiyatı ürünleri gibi, doğuşuyla özeline, dayandığı malzeme ile genelin sahası içindedir. Manileri özel olarak ele alabileceğimiz gibi, genelin içinde de ele almamız gerekmektedir. Genelin içinde ele aldığımızda, her birinin genele neler borçlu olduğunu bilmek zorundayız. Bundan dolayı manilerde ortak olarak kullanılan malzemenin neler olduğunu açık seçik bilmemiz gerekmektedir. Manilerde ortak olarak kullanılan malzemenin tespiti, manilerin ne olduğu konusunda bize daha açık bilgiler verecektir. Yukarıdaki tespitlerimiz ancak birkaç örnek niteliğindedir. Konunun bir bütün olarak oldukça metotlu olarak ve sabırla ele alınması, manilerde değişen ve değişmeyen unsurların sistematik olarak incelenmesi bize bu türün nitelikleri ve oluşumu hakkında oldukça kıymetli bilgiler verecektir. Ayrıca böyle bir çalışmanın sonuçları bu güne kadar çözülememiş bulunan tasnif probleminde yeni çözümler getirecektir.

1) Kilisli Muallim Rifat, Maniler, İstanbul,1928.